

HARRAN ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ
HARRAN UNIVERSITY FACULTY OF THEOLOGY

ULUSLARARASI
MEVLÂNA VE MEVLEVÎLİK
SEMPOZYUMU

INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON MAWLANA JALAL AL-DIN RUMI
AND MAWLAWISM

Mevlâna Celaleddin Rumi'nin 800. doğum yıldönümü anısına

BİLDİRİLER
II

26–28 EKİM 2007

ŞANLIURFA

ULUSLARARASI MEVLANA VE MEVLEVİLİK SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ-II**ISBN**

978-605-89998-2-4

Düzenleyen Kuruluşlar

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Şanlıurfa Mevlevihanesi Yaşatma ve Kültür Derneği

Editörler

Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI
Prof. Dr. Ali BAKKAL

Düzenleme Kurulu**Başkan:** Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI**Sekreteryä:** Dr. Hüseyin KURT

Prof. Dr. Ali BAKKAL, Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ, Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN, Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN, Doç. Dr. Murat AKGÜNDÜZ, Yrd. Doç. Dr. Cüneyt GÖKÇE, Yrd. Doç. Dr. Harun ŞAHİN, Yrd. Doç. Dr. İ. Hakkı İNAL, Yrd. Doç. Dr. Yasin KAHYAOĞLU, Yrd. Doç. Dr. Ahmet ASLAN, Dr. Celil ABUZER, Dr. Halil ÖZCAN, Dr. Kadir PAKSOY, Dr. Veysel KASAR, Dr. Vehbi ŞAHİNALP, Okt. Kadir ALPEREN, Okt. Abdülkadir AYDIN, Okt. Mehmet OYMAK

Bilim ve Danışma Kurulu

Prof. Dr. İbrahim DÜZEN
Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU
Prof. Dr. Osman TÜRER
Prof. Dr. Mustafa KARA
Prof. Dr. Abdullah ÖZBEK
Prof. Dr. Abdülhakim YÜCE
Prof. Dr. İsmail YAKIT
Prof. Dr. Ali BAKKAL
Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ
Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN

Dizgi-Tasarım

Arş. Gör. Dr. Hüseyin KURT
Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Grafik Tasarım

Öğr. Gör. Haldun ÖZBUDUN
Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Adres

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Osmanbey Kampüsü/ Şanlıurfa

MEVLÂNÂ VE HIRS EĞİTİMİ

Prof. Dr. Abdullah ÖZBEK*

Giriş

İnsan, hırs duygusu da olan bir varlıktır. Onun için, kendisine yararlı olarak gördüğü her şeye sahip olmak ister. Gerekirse bu yolda, her türlü tehlikeyi göze alabilir. “*deveyi yardan atan bir tutam ottur*” atasözü, bunu gayet güzel açıklamaktadır.

Diğer duygular gibi, hırs duygusu da, başlangıçta **nötr** haldedir. “**İyi**” ya da “**kötü**” olması, tamamen eğitime ve yönlendirmeye bağlıdır.

Hırs duygusunun kötü istikamete yönlendirilmesini en iyi anlatan, “**Makyavelist düşünce**”dir.¹ Buna göre, “**amaca ulaştıran her türlü yol meşru**” görülmektedir. Bu da haliyle, bütün değerleri alt üst etmektedir. Şu anda dünya, çevre probleminden tutunuz, tacizlere, tecavüzlere, sömürgelelere ve savaşlara varncaya kadar, bu tip düşüncelerin anarşist çehresiyle karşı karşıyadır.

Hırs insanı, “**Rabbena hep bana**” düşüncesine iter. Mal, mevki, kadın, erkek, para, şan ve şöhret, hep onun olmalı!.. Çünkü bunlar, tarihte, hep **amaca ulaşma** ve **güçlü olma** vasıtası olmuştur.

Yine tarihe baktığımızda, bütün peygamberler, bu problemlerle uğraşmıştır. Nitekim Hz. Yusuf'un hayatında bunlar açık bir şekilde sergilenmektedir. .. Mal, makam, kadın, erkek, kardeşler, kıskançlık vs. ..

Bakınız **Kur'an**, bir varlık olarak **insanın mala düşkünlüğüne vurgu yapar**.² Bununla birlikte, bu **mal ve mülkün asıl sahibinin, insan olmadığına da özellikle dikkat çeker**.³ Ta ki, hayırlı yönde harcamak kolay olsun ve aşın hırslar oluşmasın!.. İşte **işin püf noktası** burasıdır.

Haliyle bu düşünceye sahip olan insan, malın mülkün, şan ve şöhretin esiri olmaz; aksine, bunların hâkimi olur.

Yunus, konuyu şöyle dile getirir:

Mal sabibi, mülk sabibi

Hani bunun ilk sabibi

Mal da yalan mülk de yalan

Var biraz da sen oyalan!..

Hz. Peygamber'in de mal konusunda şu tip ikazları olmuştur:

“**İnsanın iki vadi dolusu malı olsa, üçüncüsünü ister. Onun karnını ancak toprak doyurur...**”⁴

“**Yaşlı insanın kalbi, mal ve yaşama sevgisi konusunda gençtir**”⁵

“**Her ümmetin bir fitnesi (imtihanı)¹ vardır. Benim ümmetimin fitnesi de maldır.**”²

* Selçuk Üniv. İlahiyat Fak.Öğretim Üyesi, abduallahozbek@hotmail.com

¹ NiccolòMachiavelli (1469-1527), Floransalı bir düşünürdür. O'na göre, **iktidarda bulunanların, gücü elde tutmak için her yola başvurmaları mubahtır.**

² Kur'an, Fecr, 89/20; Adiyat, 100/8.

³ Bakara, 2/3. Allah bu âyette mü'minlerin (inanınların) vasıflarını sayarken, şöyle der: “ O mü'minler gayba inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar, **bizim kendilerine verdiğimiz rızıktan ihtiyaç sahiplerine verirler.**”

⁴ Müslim, Zekat, 116-119.

⁵ Müslim, Zekat, 113-115.

İşte bütün mesele, bu imtihanı hakkıyla vermektir... **Hayatın anlamı** da zaten burada ortaya çıkmaktadır...

Pek çok mütefekkir, **hırs duygusunun eğitimi** konusunda kafa yormuş ve bir şeyler söylemiştir. Bunlar arasında, kendisini Kur'an'ın kölesi ve Hz. Peygamber'in yürüdüğü yolun toprağı³ olarak tanıtan Mevlâna'nın,⁴ şüphesiz ayrı bir yeri vardır...

O, bir bunalım dönemi insanıdır. Böyle zamanlarda, hırsların kontrol altına alınması çok zordur. İşte biz, bir tebliğ çerçevesinde, onun "**hırs eğitimi**" konusunda izlediği yolu sunmaya çalışacağız.

Bakalım, **nasıl bir metot** ortaya koymuş?

Hırs Duygusunun Eğitimi

Eğitim denildiğinde, ilk akla gelen konu, "**nasıl bir insan yetiştirileceği**" sorusudur... Bunun cevabı inançlara, ideolojilere, kültürlere ve medeniyetlere göre değişir...

Mevlâna'nın eserlerine baktığımızda, onun, "**Allah'ın rızasını kazanmış bir insan tipi**" yetiştirmek istediği açıkça görülür.

Yalnız bu amaca ulaşma yolunda pek çok engeller vardır. **İnsanın bizzat içinde bulunan hırs ve tamah**, bunların başında gelir. Bu sebepten Mevlâna, ünlü eseri **Mesnevî**'sinin daha başlarında, şöyle bir ikazda bulunur:

— Oğul! Bağını kopar ve kurtul. Ne vakte kadar **altın ve gümüş**⁵ kaydında (tuzağında) kalacaksın?⁶

Bu tuzaktan kurtulmak için ise, **bencillikten** kurtulmak gerekir...

Bir gün Mevlâna ile Hüsameddin Çelebi,⁷ birlikte gezerken, yol üstünde, yavruları ile birlikte uyuyan bir köpek görür. Kiminin başı kiminin kamında, kiminin kuyruğu kiminin ağzında... Bu durum karşısında heyecana kapılan Hüsameddin Çelebi, Mevlâna'ya dönerek şöyle der:

— **Üstat! Şu manzaraya bakın!.. Nasıl da mışıl mışıl uyuyorlar!..**

Meselelere hikmet gözüyle bakan Mevlâna, son derece sakindir. Ve şu çarpıcı açıklamayı yapar:

-Sen aralarına bir kemik at da, o zaman görürsün mışıl mışıl uyumayı!..

Bir de şu hikâyeye göz atalım...

Mal sevgisi, güçlü görünenlere yakın olma düşüncesi ve şöhrat hırsı, üç samimi arkadaşı,

¹ Fitne: Madeni eritmek üzere ateşe atmak. Azap. Bir şeye karşı tutkunluk. Bir kimseye dininden dönmesi için, işkence etmek. Denemek için güç işlere maruz bırakmak... Aklnı çalmak, gönlünü çelmek. Döndürmek, vaz geçirmek.

² Tirmizi, Zühd, 26; Ahmed b. Hanbel, c, 4, s, 160.

³ Men bende-i Kur'anem, eğer cân darem./ Men hâki reh-i Muhammed muhtârem.

⁴ **Mevlâna Celaleddin**, 30 Ekim 1207 (H.640) tarihinde, bugünkü Afganistan toprakları üzerinde bulunan **Belh**'de dünyaya gelir.

O'nun tam ismi Muhammed, lakabı ise Celaleddin'dir. Sonraları "Hüdâvendigâr=Âmir hükümdar" ve "Sâhip" denilmiştir. Şiirde, sessiz anlamına gelen "Hâmûş" ismini kullanmıştır.

Talebelerinden, kendisi ve çevresi hakkında pek çok menkıbeler ihtiva eden "Menâkıbu'l-Ârifin" isimli kitabın yazarı Ahmed Eflakî, Mevlâna'yı, "Allah'ın büyük sırrı" anlamına gelen "Sırrullahî'l - A'zam" diye isimlendirmiştir.

Farsça konuşulan yerlerde genellikle "Mevlâna" adıyla anılmıştır. Sonraları bu isim her yerde meşhur olmuştur. Son yüz yılda Batı'da ünü hızla yayılan Mevlâna, hayatının çoğunun geçtiği Küçük Asya'dan (Anadolu) mülhem olarak "**Rumî**" diye anılmaktadır.

⁵ Bilindiği gibi **altın ve gümüş**, zenginlik ve serveti temsil etmektedir. Bunlar insan için, her devirde birer tuzak olmuştur.

⁶ Abdalbâki Gölpınarlı, Mesnevî Tercemesi ve Şerhi, İnkılâp Kitabevi, 3. Baskı, İst. 1990, 1/19. (Bundan sonraki dipnotlarda, sadece, "Mesnevî" yazılmış olacaktır.)

⁷ **Çelebi Hüsameddin (? - 1284)**, Mevlâna'nın yakın bir sohbet arkadaşıdır. Mesnevî gibi bir eserin yazılmasını o teşvik etmiştir. Eser bitinceye kadar Mevlâna'nın yanından ayrılmamıştır. Diğer taraftan Mevlâna, Mesnevî'yi değişik yerlerde söylemiş, Çelebi Hüsameddin de yazmıştır. Her cilt tamamlanınca yüksek sesle Mevlâna'ya okumuş, beyitleri yeniden gözden geçirerek düzeltmiştir.

Mevlâna kendisine ilham ve teşvik kaynağı olan, bu eserin yazılmasına fedakarca hizmet eden bu sadık dostunu, Mesnevî'nin her cildinin önsözünde, onun şahsiyetindeki olgunluk ve güzelliği dile getirir ve samimiyetle över.

bakınız, nasıl birbirinden ayırıyor?..

Kurnaz ve de zâlim bir bahçıvan, bağında, hırsızlara benzeyen **üç kişi** görür. Birisi **fakih**,¹ birisi **şerif**,² birisi de **sûfi**...³

Kendi kendine, bu üç kişinin hakkından gelemeyeceğini, ama aralarına **fitne** sokarsa, teke tek işlerini bitirebileceğini düşünür. Hemen plânını sahneye koyar...

İlk önce onlara ses çıkarmadan yanlarına varır. Selam sabahtan sonra, evine buyur eder.

İlk iş olarak **sûfi**'yi saf dışı bırakmak ister. Ona dönerek şöyle der:

—**Haydi, şu arka odaya var da arkadaşlara bir kilim getir...**

Onu gönderdikten sonra, diğer iki kişiye döner ve yüceltici sözler söyler...

—**Ey fakih!.. Biz senin fetvanla ekmeğe yiyor, senin bilgi kanadıyla uçuyoruz! Bu Seyyid, bizim sultanımız,...** Pâdişâhımızın oğlu... Mustafa soyundan... O tamahkâr, obur **sûfi** de kim ki, sizin gibi pâdişâhlarla oturup kalksın!..

—Gelince savın onu. Siz de, tam bir hafta benim bağında, benim çayırlığında konuk olun.

—**Bağ-bahçe de nedir ki? A benim sağ gözüm olan kişiler, canım sizlere feda!**

Bahçıvan böylece, **içlerine bir şüphe düşürerek** onları kandırır.

Bahçıvan, fırsatı iyi değerlendirir. Hemen eline bir sopa alarak, yola koyulan sûfi'nin arkasından koşar ve yakalar...

—**A köpek! Sen de sûfisin ha!.. Demek, fırsat kollayıp bağımıza giriyorsun?..**

—Bu yolu, Cüneyd mi gösterdi, sana? Bâyezid mi? Hangi şeyhten, hangi pirden ulaştı bu yol sana?

Bu sözlerin arkasından, hazır yalnız bulmuşken, **sûfi**'yi bir güzelce döverek yarı canlı hale getirir. Kafasını da yarar...

Sûfi, kendisine kurulan tuzağın farkındadır. Arkadaşlarına kızar... 'Ben sıramı savdım, haydi, sıra sizde' diyerek sitem eder...

Bahçıvan **sûfi**'yi saf dışı bırakınca, misafirlerinin yanına döner. Bu sefer sıra **şerif**tedir... Ona dönerek şöyle der:

—A şerif! Arka taraftaki odaya git, **kuşluk vakti için yufka ekmeği** pişirmiştim. Evin kapısına var, Kaymaz'a söyle, o yufka ekmeği ile kazı getirsin...

Onu yola salınca, **fakih**'e dönerek şöyle der:

—**Sen keskin görüşlü bir adamsın! Sen bu meydanların fakihisin!..**

—O ise, **şeriflik** taşıyor. Soğuk bir davaya girişiyor. Anası ne iş işledi, kim bilir?

—Çağımızda nice ahmaklar, kendilerini Ali ve Peygamber soyundan göstermede...

Bahçıvan bu sözlerle, **fakih**'i büyüler. Ardından da **şerif**'in peşine düşüp onu da yakalar... Ve başlar hakarete...

—A eşek! Seni bu bağa kim çağırdı? Hırsızlık, Peygamber'den mi miras kaldı sana?

—Şimdi yapayalnız kaldın, haydi ayağını dire... Davula dön, karnına tokmak yiyedur!

Sonra gelir, **fakih**'in yanına... Artık o da tek kalmıştır. Başlar saymaya...

¹ **Fakih**: Anlayışlı, zeki, fıkıh bilgini... Fıkıh ise, "derinlemesine anlamak, kavramak, tam bilgi sahibi olmak" demektir. Fakih, belirli metot çerçevesinde, Kur'an ve sünnette açıkça yer almayan meseleleri, yine bu iki kaynağın ruhuna uygun olarak çözüme kavuşturma çabası içinde olan kişidir.

² Hz. Peygamber'in torunu Hüseyin'in soyundan gelenlere "**Seyyid**", Hasan'ın soyundan gelenlere ise "**Şerif**" denilmektedir. Bunlar Hz. Muhammed'in (Mustafa'nın) soyu olarak kabul edilmektedir. Tarih boyunca, bu soydan gelenlere müslümanlar **aşırı derecede hürmet** göstermişlerdir. Hala da bu anlayış sürmektedir. Aslında İslâm'da, **seçkin kişi telakkisi**, yani "ayrıcalıklı insan" yoktur...

³ **Sûfi**: Tasavvufu bir hayat görüşü olarak benimseyen kişi. Tasavvuf ise, **İslâm'ı, özü ve ruhu ile yaşama disiplini olarak tarif edilir**. Ayrıca tasavvufun, **Allah'ın varlığının ve birliğinin iç âlemde hissedilerek, iç ve dış âlemdeki sınırlara vakıf olma yolu** olarak yapılan bir tarifi de vardır.

-A fakih!.. **Ne fakihî?..** A her aşağılık kişiye ayıp kesilen, âr olan kişi?

—Bahçeye girme ruhsatını Vasit'te mi okudun; yoksa bu mesele Muhit'te mi var?

Fakih işin vahametini anlamıştır; ama iş işten geçtikten sonra... Ve şöyle ortaya koyar pişmanlığını:

-Vur, vur!.. Fırsat eline geçti... Dostlardan ayrılmanın layığı budur!¹

Mevlâna bu hikâyede, ne anlatmak istiyor?

Mal mülk, şan ve şöret hırsına kapılıp da, dostlarınızı satmayın, diyor... Ve günümüz Müslümanlarının perişan haline bakınca, herhalde, ne kadar yerinde bir ikaz olduğu daha iyi anlaşılır...

İşte onun içindir ki Mevlâna, çeşitli vesilelerle, **mal mülk sevdasında olanları** yerer. O'na göre bu **mal mülk, insanın boğazına takılan çer-çöptür**. Bunlar ab-ı hayat içmeye engel olur. Malını, düzenbaz bir düşman alır götürürse, **bir yol kesen, bir yol keseni götürmüş** olur.²

Mevlâna'ya göre, **Allah'ın rızasını kazanma yolu**, ahireti aramaktır. Dünya'yı arayan ise, kötü bir iş yapmış demektir...

O'na göre **dünya bir zindandır**. İnsan ise, **içinde mahpus!..** Bundan kurtulmak için yollar aramak gerekir. Ama bir takım insanlar, dünya kazancı elde etmek için hilelere baş vuruyorlar. Ve bu işler, kötü bir şeydir...

Peki, Mevlâna'ya göre, nedir **dünya**?

Tanrı'dan gafil olmaktır...³ Kumaş, para, ölçü, tartı, kadın, dünya değildir... Fakat Mevlâna, **malın din ve Tanrı için yüklenildiğinde**, yani elde edildiğinde, peygamberin bunu övdüğünü hatırlatır.

Bu konuda Mevlâna'nın verdiği şu misâl, gerçekten düşündürücüdür:

Geminin içindeki su, gemiyi batırır. Altındaki su ise, gemiye arka olur... **Malı mülkü gönlünden sürdüğü için** Hz. Süleyman, **"yoksul"** adını almıştır.

Ağzı kapalı testi, uçsuz bucaksız denizin üstünde hava dolu bir gönülle yüzer gider...

İçte yoksulluk havası oldu mu, insan, dünya denizinin (malının) üstünde eğleşir...⁴

Görüldüğü gibi Mevlâna, **"varlık içinde yoksul gibi yaşama"**yı tavsiye ediyor. Gerçek hürriyet ancak bu şekilde elde edilir. Ama **mal gönlün içine girerse**, onu batırıyor.

Onun için de, **gönlün, mal mülk sevgisine karşı kapatılıp mühürlenmesi**, **"Min Ledün Ululuğu"**nun yeliyle⁵ doldurulması gerekir.⁶

Sonuç

Görüldüğü gibi, insanın dünya hayatında mutlu olabilmesi için, **hırs duygusunun kötü yönde kullanılmasına yol açan mal mülk sevgisini** gönlünden atmalıdır. Bu hiçbir zaman, zenginlik ve servete karşı bir cephe almak demek değildir. Çünkü dünya nimetleri bir imtihan vesilesidir. Bu **imtihanda başarılı olmak**, bunların varlığına bağlıdır.

Hırs duygusunu iyi yönde eğitmek, **malın asıl sahibinin görülmesi** ile başlar. Bu sağlandıktan sonra, egoistlik zaten ortadan kalkar.

¹ Mesnevi, 2/2168-2213.

² Mesnevi, 2/130-135. Burada hırsız da, mal da **"yol kesen=eşkiya"** olarak nitelendirilmektedir. Yani mal mülk sevdası, hedefe ulaşmak isteyen insanın önünde engel oluşturmaktadır.

³ Tanrı'dan gafil olmak, bir anlamda, Tanrı'yı dünya işlerinde hesaba katmamak demektir...

⁴ Mesnevi, 1/984-993.

⁵ Min Ledün Ululuğu: "Min Ledün" demek, "Allah tarafından" demektir. Burada, Hz. Musa ile birlikte gezintiye çıkan bilgin kişinin (geleneksel culture göre Hızır'ın) hikâyesinden esinlenme var. Hikâyeye göre, o bilgin kişi, Allah tarafından özel bir bilgi ile donatıldığı için, Hz. Musa'nın itirazı ile karşı karşıya kalmaktaydı.

Burada Mevlâna'nın, kanaatimizce, demek istediği şudur: **Mal mülk denizi içersinde batmadan yüzmek istiyorsan, gönlünü, 'Allah'ın her şeyi bir hikmetle yarattığı inancı ve bilgisi' ile doldur. O zaman batmazsın...**

⁶ Mesnevi, 1/995.

Bir de Őu hususu unutmamak gerekir:

İnsan kendisini hırsların rüzgânına kaptırırsa, ne kadar çalışırsa çalışsın, ne kadar servet elde ederse etsin, hiçbir zaman **tatmin** olmaz... Bu da insanı mutsuz yapar... Bunun sonucunda da, **ya saldırgan ya da korkak bir ruh hali** onu beklemektedir. Her ikisi de, perişanlık demektir.

Ama hırslar iyi yönde eğitilirse, yine insan, var gücüyle, müspet bir yolda, durmadan çalışacaktır... Fakat sonunda, “**olanda hayır vardır**” diyecektir. Mutlu olmanın yolu da buradan geçmektedir...

İsterseniz, bu bakış açısıyla, basit bir eğitim-öğretim ilkesi ortaya koyalım:

“Hangi seviyede olursa olsun insanlara, **Őu işi başarmadın diye kızma hakkımız** yoktur. Ama, **niçin çalışmadın, tedbir almadın deme hakkımız**, her zaman vardır...”

İşte onun içindir ki, günümüzün mutsuz insanların, Mevlâna’dan öğrenecekleri çok şey vardır...